

5. Το πρόγραμμα προώγησης προσέκλυσε οικογένειες από μειονότητες σε ποσοστό 57%, σε σύγκριση με μόλις 10% που συνήθως επισκέπτεται το Μουσείο (Museum Association 1996b).
6. Αυτή η τεχνική χρησιμοποιείται επίσης από ψυχολόγους ως μέσο θεραπείας και από κοινωνικούς επιστήμονες ως αναλυτικό εργαλείο. Για αναλυτική συζήτηση βλέπε Smith (1994) και Ciandrin & Connelly (1994).
7. Αν και ο εκπαιδευτικός ρόλος του μουσείου είναι έντονα σφαιρική από την πλευρά της των μουσείων, άλλες λειτουργίες του έχουν μόλις αρχίσει να ερευνοούνται. Για παράδειγμα, το μουσείο μπορεί να λειτουργήσει θεραπευτικά για διάφορες ομάδες επισκεπτών (Moussouri 1999, Silverman 1989 & 1996).
8. Το 1995 ουσιάθηκε ένα δίκτυο – το Museums Reminiscence Network (MRN) –, που παρέχει υποστήριξη σε εργαζόμενους σε μουσεία που ασχολούνται με προγράμματα "προσωπικής μνήμης". Για αναλυτική συζήτηση βλέπε Mastoris και Shaw (1996).
9. Η επιλογή του θέματος και το σημείο των εκθέσεων έχει επηρεαστεί από το κίνημα για την εκπαίδευση της επιστήμης (public understanding of science movement).
10. Αυτό το σημείο έχει μεγάλη σημασία, αφού έρευνα που διεξάχθηκε σε ευρωπαϊκό επίπεδο έδειξε ότι το αντικείμενο της βιοτεχνολογίας γίνεται αντιληπτό πολύ διαφορετικά από πολλές διαφορετικές κριτικές (Durant et al 1998).
11. Βλέπε <http://www.nmsi.ac.uk/visitors/tour/index.html>.
12. Πληροφορίες για θέματα σχετικά με μουσεία και συνδέσεις με άλλα παρεμφερή web sites προσφέρονται on-line στο: <http://www.globalmuseum.org>.
13. Ο Αντόνιο Ζάντα, γεννημένος σε δουλεμπορικό καράβι, διακρίθηκε αργότερα ως συγγραφέας και συνθέτης στην αγγλική κοινωνία του δεκάτου έναου αιώνα (Hooper-Greenhill 1999b).
14. Πολλά μουσεία στη Βρετανία (όπως τα τοπικά μουσεία στο Μπράνφρντ, Λέστερ και Ίνγουιτς, το Ναυτικό Μουσείο στο Λίβερπουλ και εθνικά μουσεία όπως το Βικτωρικό και Άλμπερτ) προσέλαβαν εργαζόμενους διαφορετικής κοινωνικής και πολιτισμικής προέλευσης για να οργανώσουν την εκπαιδευτική τους πολιτική.
15. Όπως, για παράδειγμα, το Μουσείο του Λονδίνου με την έκθεση "Εποικιασμός του Λονδίνου" (Peopling of London). Τα εκθέματα και η εμπειρία τους εμπλουτίστηκαν από αντικείμενα καθημερινής χρήσης και προσωπικές ιστορίες που προσέφεραν το μέλη διαφορετικών κοινοτήτων. Για περισσότερη συζήτηση βλέπε Merriman (1999).
16. Το Μουσείο Σύγχρονης Τέχνης στο Σαν Φρανσίσκο προσέκλυσε αντιπροσώπους της Λατινικής κοινότητας της περιοχής να πάρουν μέρος σε επίσημο του Μουσείου που σχεδίαζε τα προγράμματα που απευθύνονται στα μέλη αυτής της κοινότητας (Dorner 1998).
17. Η πρόταση ατόμων με κινητικές δυσκολίες είναι βασική προτεραιότητα για το Μουσείο-Κέντρο και Πανοραμική του Νότινχαμ (Nottingham Castle Museum and Art Gallery). Ομάδα ατόμων με κινητικές δυσκολίες εργάστηκε σε βάση συμβουλευτική, με στόχο να βελτιώσει την πρόσβαση στο κτήριο. Εσωτερική αξιολόγηση του προγράμματος έδειξε ότι οι αλλαγές που έγιναν έκαναν το κτήριο προσβάσιμο όχι μόνο σε άτομα με κινητικές δυσκολίες, αλλά σε όλες τις ομάδες επισκεπτών (Colythone 1997).
18. Ανάμεσα στις λιγοστές προσπάθειες που συστηματική αξιολόγηση προγράμματος προώγησης που έχουν καταγραφεί στη βιβλιογραφία είναι αυτή των τοπικών Μουσείων του Νότινχαμ (Nottingham Museums) στη Βρετανία. Το πρόγραμμα προώγησης των Μουσείων αποτελεί μέρος της γενικότερης προσπάθειας των τοπικών αρχών να καταπολεμήσουν τον κοινωνικό αποκλεισμό που προκύπτει από τη φτώχεια (Matarasso 1996).

Museums for All? Museum Outreach Programmes

Dr. Theano Moussouri

Cultural, political, economic and technological changes have forced museums to redefine their mission and to construct new identities for the future. In the post-modern era, museums need to justify their social relevance. Some of the questions museums need to answer are the following: What will the role of the museum as an educational institution be in 2007? How can museums define and strengthen their role in a rapidly changing social reality? The answer to these questions can be partly answered by developing new relationships with audiences – current, potential and virtual ones. In their effort to become more open and to approach new audiences, museums have developed outreach programmes for different communities. The aim of this paper is to present the rationale of and different approaches to outreach programmes as well as to provide examples of good practice.

Th. M.

ΑΝΟΙΧΤΟΣ ΔΙΑΛΟΓΟΣ ΜΕ ΤΗΝ ΚΟΙΝΟΤΗΤΑ: Μια ελληνική πρόταση για προγράμματα προώγησης

Δέσποινα Καλεσοπούλου

Ιστορικός Τέχνης-Μουσειολόγος

Υπεύθυνη Τομέα Εκπαιδευτικών Προγραμμάτων Ελληνικού Παιδικού Μουσείου

Η πρώτη θέματα που έρχεται στο μυαλό των περισσότερων ανθρώπων όταν ακούνε τη λέξη Μουσείο είναι ένα κτήριο με συλλογές που μπορούμε να επισκεφτούμε κατά τον ελεύθερο χρόνο μας και να το περιηγηθούμε ανάλογα με τα ενδιαφέροντά μας. Αναμφισβήτητη, η εικόνα ενός μουσείου που ταξιδεύει, που μας επισκέπτεται στους χώρους που κινούμαστε καθημερινά και μας προσκαλεί να συμμετέχουμε ενεργά στην πολιτιστική διαδικασία που συντελείται μέσω αυτού, δεν είναι μια πραγματικότητα τόσο οικεία.

Τα τελευταία χρόνια τα μουσεία αντιμετωπίζουν όλο και πιο επιτακτικά τη μεγάλη πρόκληση της εποχής τους να γίνουν ζωντανά κύτταρα "στην υπηρεσία της κοινωνίας και της εξέλιξής της"¹. Σε απάντηση, αρχίζοντας να κάνουν ένα άνοιγμα προς τα έξω, με στόχο να γίνουν προσβάσιμα ακόμη και σε μερίδες κοινού που παραδοσιακά δεν θεωρούνται τακτικοί επισκέπτες μουσείων, π.χ. έφηβοι ή εθνικές μειονότητες². Εκτός

- Matarasso, F. 1996, "Reconnecting Audiences: The Evaluation of Museum Outreach Work", *Museum Practice*, vol. 1, issue 3, Museum Association, UK, 40-43.
- Merriman, N. 1991, *Beyond the Glass Case*, Leicester University Press, UK.
- Merriman, N. 1999, *Ανοιχτόρας τα Μουσεία στο Κανόν*, *Αρχαιολογία και Τέχνες*, Επταήμερος τεύχος 72, 43-46.
- Moussouri, T. 1999, "Museums for all: Increasing Access Through Innovative Museum Collaborations", *Hand to Hand*, vol. 13, No. 1, 3 & 4.
- Museum Association, 1996a, "Introducing Outreach", *Museum Practice*, vol. 1, issue 3, UK, 38-39.
- Museum Association, 1996b, "Hands-On Workshop", *Museum Practice*, vol. 1, issue 3, UK, 64-65.
- Silverman, L.H. 1989, "Johnny Showed Us the Butterflies": The Museum as a Family Therapy Tool", in Butler, B.H. and Sussman, M.B. (eds), *Museum Visits and Activities for Family Life Enrichment*, Haworth Press, USA, 131-150.
- Silverman, L.H. 1996, *The Therapeutic Potential of Museums: A Guide to Social Services/Museum Collaboration*, Institute of Museum and Library Services, USA.
- Smith, L.M. 1994, "Biographical Methods", in Denzin, N.K. and Lincoln, Y.S. (eds), *Handbook of Qualitative Research*, Sage, USA, 286-305.
- Staerdt, P. et al, 1993, *Opening the Museum-History and Strategies: Towards a More Inclusive Institution*, The Children's Museum, Boston, USA, 40-43.
- Ward, L. 1999, "Focus on Biotechnology", *ECSITE*, spring, issue 38, 6.

όμως από το κοινό που δεν επισκέπτεται τα μουσεία (γιατί νιώθει ότι δεν το αφορούν και δεν απευθύνονται σ' αυτό), υπάρχει και μια μεγάλη μερίδα ανθρώπων που δεν μπορούν να επισκεφθούν τα μουσεία γιατί δεν έχουν φυσική πρόσβαση: μένουν σε άλλη πόλη, έχουν δυσκολίες κίνησης, είναι ασθενείς. Τι μπορεί να κάνει το μουσείο για να εξυπηρετήσει καλύτερα τις ανάγκες της κοινότητας στην οποία αναφέρεται; Πώς μπορεί να δυναμώσει τον κοινωνικό του ρόλο και να γίνει σημείο αναφοράς μέσα στην κοινότητα; Να γίνει ένα μέρος όπου ο καθένας να νιώθει ότι τον αφορά, του ανήκει, του δίνει ταυτότητα, εκφράζει τον κόσμο του;

Τα ελληνικά μουσεία έχουν αρχίσει να αναπτύσσουν όλο και πιο συχνά διάφορα προγράμματα προσέγγισης, προκειμένου να προσφέρουν υπηρεσίες σ'ένα κοινό απομακρυσμένο χωροταξικά ή ιδεολογικά. Μουσειοσκευές, μουσειολευφορεία, προγράμματα σε καταλιμομούς ταγγάνων, υιοθεσίες μνημείων από σχολεία, είναι μερικά από τα προγράμματα που εντάσσονται σ'αυτή την κατηγορία³. Μέσα από τα προγράμματα αυτά το μουσείο απευθεφώνεται από την εικόνα ενός εσωστρεφούς ιδρύματος και δίνεται μια διαφορετική διάσταση στον τρόπο που μπορεί να συμμετέχει στην καθημερινή ζωή των ανθρώπων, προσκαλώντας τους να γίνουν συμμετοχικοί στα πολιτιστικά δρώμενα και όχι παθητικοί δέκτες. Προϋπόθεση για μια επιτυχημένη προσέγγιση είναι α) τα προγράμματα να σχεδιάζονται, όσο είναι δυνατόν, με τη συνεργασία της ομάδας στην οποία απευθύνονται, και β) να προσαρμόζονται σύμφωνα με τις ανάγκες και τις δυνατότητες της ομάδας.

Στο άρθρο αυτό θα εξετάσουμε την περίπτωση του Ελληνικού Παιδικού Μουσείου, παρουσιάζοντας μια επιλογή από προγράμματα προσέγγισης που έχει αναπτύξει.

Το Παιδικό Μουσείο

Το Παιδικό Μουσείο⁴ είναι ένα μουσείο πολυθεματικό, με ευρύτερο στόχο να βοηθήσει τα παιδιά να καταλάβουν και να χαρούν τον κόσμο στον οποίο ζουν. Τα εκθέματα και τα προγράμμά του στοχεύουν στην κατανόηση τόσο του φυσικού και τεχνητού κόσμου όσο και του ίδιου τους του εαυτού. Πραγματοποιώντας προγράμματα "εκτός των τειχών", δίνεται η ευκαιρία να χρησιμοποιηθούν εμπειρίες, και αντικείμενα από το άμεσο περιβάλλον του παιδιού, που θα το βοηθήσουν να κατανοήσει καλύτερα το θέμα που το μουσείο παρουσιάζει κάθε φορά.

Τα δύο από τα προγράμματα που θα παρουσιαστούν αποτέλεσαν ένα δυναμικό άνοιγμα του μουσείου σε ένα νέο κοινό, ενώ το τρίτο ενδυνάμωσε τις σχέσεις με υπάρχον ήδη κοινό. Συνδυάζοντας τις δύο τάσεις που υπάρχουν στα προγράμματα προσέγγισης⁵, τα δύο πρώτα προγράμματα επέκτειναν τις υπηρεσίες του μουσείου εκτός, μεταφέροντας τη λειτουργία και τη φιλοσοφία του μουσείου σε άλλους χώρους. Το τελευταίο πρόγραμμα "επέκτεινε" την ποιότητα της σχέσης με το κοινό εντός του μουσείου, ωθώντας τα παιδιά να γίνουν ανεξάρτητοι χρήστες σ'ένα μουσείο που νιώθουν ότι συμβάλλουν και τα ίδια στη λειτουργία του.

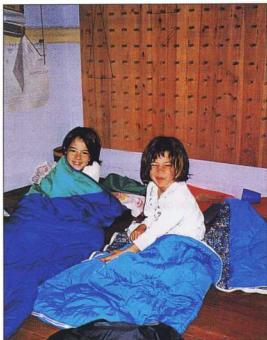
Το Παιδικό Μουσείο στο Νοσοκομείο

Ύστερα από πρόσκληση του Συλλόγου ΠΙΣΤΗ (Σύλλογος γονέων παιδιών με νεοπλασματικές παθήσεις), το Ελληνικό Παιδικό Μουσείο δρομολόγησε δέκα πλοτικά εκπαιδευτικά προγράμματα στην πτέρυγα εντατικής θεραπείας νεοπλασματικών παθήσεων του Νοσοκομείου Παιδών "Αγία Σοφία", τα οποία απευθύνονται σε παιδιά 4-15 ετών.

Τα παιδιά που νοσηλεύονται σ'αυτή την πτέρυγα, λόγω της κρισιμότητας της κατάστασής τους και της μακρής ανοχής τους σε ενδοχόμενες μικροβιακές μολύνσεις, επιβάλλεται να βρίσκονται σε απομόνωση καθ'όλη τη διάρκεια της θεραπείας τους. Έτσι, είναι πιθανόν να παραμένουν περιορισμένα στους χώρους της πτέρυγής τους, ή και μόνο του δωματίου τους, για διάστημα λίγων ημερών έως και μερικών μηνών. Η επαφή τους με τον έξω κόσμο περιορίζεται στα συγγενικά τους πρόσωπα, και αναγκαστικά αποκόπτονται από οποιαδήποτε εξωνοσοκομειακή τους δραστηριότητα. Η καθημερινή τους ρουτίνα είναι εξεζητημένη και φαρμακευτική αγωγή.

1. Γενική άποψη του χώρου διεξαγωγής του προγράμματος "Αντι-φάρμακας την πόλη μου" στην Αλεξανδρούπολη, στο πλαίσιο της Χρωματιστής Διαδρομής, Απρίλιος 1997 (φωτογραφικό Αρχείο Ελληνικού Παιδικού Μουσείου).

Κοινός στόχος της συνεργασίας του Ελληνικού Παιδικού Μουσείου με το Σύλλογο ΠΙΣΤΗ στάθηκε από την αρχή: τα εκπαιδευτικά μας προγράμματα να προγραμματιστούν σαν ένα γεγονός στη ζωή των παιδιών μέσα στο νοσοκομείο που να το περιμένουν με χαρά και ανυπομονησία. Γι' αυτό το λόγο ορίστηκε σταθερή ημέρα διεξαγωγής των προγραμμάτων (Σάββατο), και το θέμα που αποφασίστηκε είχε έντονα ψυχολογικό χαρακτήρα: **Φυσαλίδες**.

Τα προγράμματα που διεξήχθησαν ήταν ανιχνευτικά, σε μια προσπάθεια να καταγραφούν οι ανάγκες των παιδιών, των γονέων, αλλά και του νοσηλευτικού προσωπικού. Μέσα από τη συλλογή εμπειριών δημιουργήθηκε το κατάλληλο υπόβαθρο για μια μελλοντική, πιο συστηματική συνεργασία.

Μερικές από τις διαπιστώσεις μας:

- Ιδιαίτερότητες ως προς το χρόνο διεξαγωγής του προγράμματος: το γεγονός ότι τα παιδιά έχουν μειωμένη φυσική αγωγή ή ότι μπορεί να χρειαστεί να εγκαταλείψουν την παρακολούθηση του προγράμματος για τη φαρμακευτική τους αγωγή δημιουργεί την ανάγκη για ένα πρόγραμμα ευέλικτο, με δυνατότητα αναίτητης εισόδου και εξόδου.

- Ιδιαίτερότητες στο εκπαιδευτικό υλικό: τα αντικείμενα και το επιστημολογικό υλικό που χρησιμοποιείται κάθε φορά στο πρόγραμμα πρέπει να αποστειρωθούν και να είναι εύκολα στο χειρισμό, γιατί πολλά από τα παιδιά κυκλοφορούν με φυσιολογικό όραμα.

• Η απόφασή μας να χρησιμοποιήσουμε αντικείμενα από την ενδονοσοκομειακή καθημερινότητα για την παραγωγή φυσαλίδων, π.χ. σύριγγες, ουροσυλλέκτες, ήταν επιτυχημένη. Πολλά παιδιά ξεπέσαντο το φόβο τους για τα συγκεκριμένα αντικείμενα και ανακάλυψαν ένα διαφορετικό τρόπο που μπορούν να τα χρησιμοποιούν για να ψυχαγωγούνται.

• Τα εκπαιδευτικά μας προγράμματα συνέβαλαν πολύ θετικά στην ενίσχυση των κοινωνικών δεσμών, στην ανάπτυξη της κοινωνικότητας και στην έκφραση του συναισθηματικού κόσμου των συμμετεχόντων.

Το εκπαιδευτικό πρόγραμμα διεξάγονταν είτε στη σάλα της πτέρυγας, είτε εξετασόμενα στα δωμάτια των παιδιών που ήταν σε απομόνωση.

Στη σάλα της πτέρυγας τα παιδιά συνοδεύονταν από τους γονείς, τα αδελφάκια ή άλλα συγγενικά τους πρόσωπα. Η συνύφεση των οικογενειών σ' ένα περιβάλλον όπου τα παιδιά μπορούσαν να χαλαρώσουν και να παίξουν βοηθούσε και τους γονείς να προσεγγίσουν ο ένας τον άλλον καλύτερα, να συνομιλήσουν με τις άλλες οικογένειες σ' ένα κλίμα όχι τόσο έντονης συναισθηματικής φόρτισης, να συνεργαστούν και να διασκεδάσουν μαζί με τα παιδιά τους.

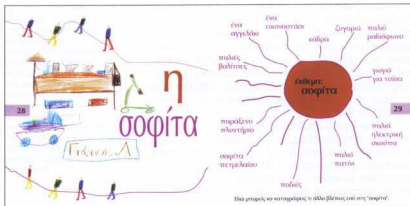
Στην περίπτωση του εξετασόμενου προγράμματος, ο ερμηνεύτης και το παιδί απέκτησαν μερικές φορές και άλλου είδους δεσμούς, ιδιαίτερα σημαντικούς για τη διεύρυνση του κοινωνικού κύκλου του παιδιού. Το παράδειγμα της ερμηνεύτριας που έγινε νανά της κόκκας μιας μικρής ασθενούς ήταν μια από τις πιο ενδιαφέρουσες εξελίξεις. Η κοινωνική τους σχέση συνεχίστηκε και μετά την έξοδο του παιδιού από το νοσοκομείο, αφού η μικρή επισκέφτηκε επανειλημμένα το Παιδικό Μουσείο και την "κουμπάρα" της!

3. Τα παιδιά της σχολής Χίλλ έμπνουν στο έμβλημα "Γεια σου Πυθαγόρα", ύστερα από μια διανοικτέρηση στο μουσείο. Η εμπειρία τους θα καταγραφεί και θα συμβάλει στον εμπλουτισμό των στοιχείων που συγκεντρώνουν για τη δημιουργία του οδηγού του Παιδικού Μουσείου.

Μάιος 1997 (φωτογρ. Αρχείο Ελληνικού Παιδικού Μουσείου).

2. Τα παιδιά εντάσσονται στο εθελοντικό προσωπικό του Ελληνικού Παιδικού Μουσείου και αναλαμβάνουν μέρος του συντασσισμού του προγράμματος. Εκπαιδευτικό πρόγραμμα του Ελληνικού Παιδικού Μουσείου "Αντι-γράφοντας την πόλη μου", στο πλαίσιο της Χρισματινής Διαδρομής, Πειραιάς, Μάρτιος 1997 (φωτογραφικό Αρχείο Ελληνικού Παιδικού Μουσείου).

4. Το έκθεμα "Η Σοφίτα", όπως το κατέγραψαν οι μαθητές της Β' Δημοτικού της Σχολής Κιλκ. Από τον Οδηγό του Παιδικού Μουσείου, Δεκέμβριος 1998.

Η πρόκληση:

Όσο αφοσιωμένα και αν αγκάλιασε το μουσείο την προσπάθεια αυτή στο διάστημα των έξι μηνών που διήρκεσε, δεν παύει να αποτελεί μια αποσπασματική ενέργεια που είναι καταδικασμένη να λησμονηθεί με το πέρασμα του χρόνου. Παρ'όλο που έχει ήδη δρομολογηθεί η επανάληψη του προγράμματος, η παρουσία ενός μόνιμου εκθέματος του Παιδικού Μουσείου στη σάλα της πτέρυγας, που θα λειτουργεί και με τη συνεργασία του νοσηλευτικού προσωπικού, είναι ίσως η πιο ιδανική λύση.

Η Χρωματιστή Διαδρομή

Η ιδέα του μουσειολογφορείου, που ταξιδεύει από πόλη σε πόλη τα εκθέματα και τους ανθρώπους του Μουσείου, αν και ασυνήθιστη, έχει βρει τρόπους να γίνει πραγματικότητα σε διάφορα μέρη του κόσμου⁹. Αποτελεί μια τεράστια δυνατότητα για το Μουσείο να προσεγγίσει κοινό με πολύ διαφορετικό υπόβαθρο, κοινωνικό, γεωγραφικό, πολιτιστικό. Η υλοποίηση ενός τέτοιου σχεδίου είναι συχνά αρκετά δαπανηρή σε κόστος και ενέργεια...όμως μπορεί να παρουσιάσουν ευκαιρίες τις οποίες ακόμη και ένα μικρό μουσείο μπορεί να εκμεταλλευτεί για να πραγματοποιήσει το όνειρο "έναν μουσείο με ρόδες"¹.

Η Χρωματιστή Διαδρομή πραγματοποιήθηκε με τη βοήθεια ενός διάφορου λεωφορείου γεμάτου μηχανήματα εικόνας και ήχου. Η ιδέα ξεκίνησε από την εταιρεία Informa-Canon, που ζήτησε τη συνεργασία του Ελληνικού Παιδικού Μουσείου για να μπορεί να κάνει μια ολοκληρωμένη και παιδαγωγικά σωστή παρουσίαση στο πλαίσιο της προώθησης των προϊόντων της. Για το Ελληνικό Παιδικό Μουσείο ήταν μια θαύματα ευκαιρία να ταξιδέψει και να γνωρίσει παιδιά από δέκα διαφορετικές πόλεις της Ελλάδας², γνωρίζοντας με αυτό τον τρόπο την επέτειο των δέκα χρόνων από την ίδρυσή του.

Το εκπαιδευτικό πρόγραμμα που σχεδιάστηκε ήταν σπονδυλωτό και είχε τον γενικό τίτλο "**Αντι-γράφοντας την πόλη μου**". Στόχος του ήταν τα παιδιά να εκφράσουν και να καταθέσουν με δημιουργικό τρόπο την άποψή τους για την πόλη που ζουν, χρησιμοποιώντας καθημερινά υλικά και αξιοποιώντας τις δυνατότητες ενός φωτοτυπικού μηχανήματος. Η πόλη λειτουργήσε σαν ένα ανοιχτό μουσείο, με σημαντικότερο "έκθεμα" κάθε φορά τους ίδιους τους ανθρώπους της! Οι συμμετέχοντες (παιδιά από 3 ετών και πάνω, έφηβοι και οι οικογενείς τους) μπορούσαν να αποτυπώσουν την άποψή τους για την πόλη τους με ποικίλους τρόπους και να κρατήσουν ένα αντίγραφο με τη βοήθεια του φωτοτυπικού μηχανήματος. Έτσι, έφτιαξαν τον τουριστικό οδηγό της πόλης τους απαντώντας στις ερωτήσεις ενός τουρίστα, συμπλήρωσαν την προσωπική τους "ταυτότητα κατοίκου" και έπαιξαν διάφορα παιχνίδια με αφορμή το όνομα της πόλης τους.

Μερικές από τις διαπιστώσεις μας:

- Η λειτουργία των μουσειακών δραστηριοτήτων γινόταν από τις 10 το πρωί ως τις 10 το βράδυ, πράγμα που ενέχυε την ανάγκη για πολλούς εναλλακτικούς τρόπους λειτουργίας του προγράμματος λόγω του διαφορετικού κοινού και του διαφορετικού τρόπου προσέλευσής του. Το πρωί διεξάγονταν προγράμματα για οργανωμένες σχολικές ομάδες, το απόγευμα δραστηριότητες που μπορούσαν να λειτουργήσουν αυτόνομα από μεμονωμένους επισκέπτες.
- Το στήσιμο του εκπαιδευτικού υλικού σε κάθε πόλη γινόταν στον εξωτερικό χώρο (εικ. 1). Η λειτουργία του εκπαιδευτικού προγράμματος μακριά από το γνώριμο μουσείο περιβάλλον, και μάλιστα τις περισσότερες φορές σε μια κεντρική πλατεία, ανέτρεψε το προφίλ των επισκεπτών που συνηθίζουν να συχάζονται στο μουσείο. Το Μουσείο δέχτηκε επισκέπτες από όλα τα κοινωνικά στρώματα, βιώνοντας και ενσυνείδητα τον κοινωνικό ρόλο της πλατείας ως χώρου συνένωσης και αλληλεπίδρασης όλων των ανθρώπων, ανεξαρτήτως κοινωνικής θέσης. Το παιδί του γιατρού, το παιδί "των φαναριών", το παιδί από το ειδικό σχολείο, συγχρωτίστηκαν στον ίδιο χώρο, μοιράστηκαν χαρά και αντάλλαξαν απόψεις, ή τουλάχιστον έμαθαν να ανέχονται και να δέχονται ο ένας τη διαφορετικότητα του άλλου.
- Το Μουσείο ταξίδευε μόνο με έντυπο εκπαιδευτικό υλικό. Οι "συλλογές" του ήταν κάθε φορά διαφορετικές και τις διαμόρφωναν επί τόπου οι άνθρωποι της κάθε πόλης. Γνώμες, εμπειρίες, συναισθήματα, αντικείμενα που χρησιμοποιούν καθημερινά, ήταν το υλικό που συνέλεξε το μουσείο από το ταξίδι του και το εξέλεξε από πόλη σε πόλη καθώς και στην αναδρομική έκθεση που έγινε στον τελευταίο σταθμό εκτός Αθηνών (Θεσσαλονίκη). Με αυτό τον τρόπο το εκπαιδευτικό πρόγραμμα του μουσείου έγινε αφορμή για να εκφράσει ο κόσμος την ταυτότητά του, και κατ'επέκταση να νιώσει ότι το μουσείο είναι ένας χώρος που μας αφορά και νοιάζεται για τη γνώμη μας.
- Η σύσφιξη των σχέσεων του Μουσείου με την εκάστοτε κοινότητα επιτεύχθηκε και με άλλες ενέργειες στο πλαίσιο του εκπαιδευτικού προγράμματος. Πολλά παιδιά πήραν το ρόλο του εθελοντή και συμμετείχαν

Η τελική αποτίμηση:

- Προσέγγιση ενός κοινού χωρίς φυσική πρόσβαση στο μουσείο.
- Προσφορά υπηρεσιών σε ένα κοινό που έχει ιδιαίτερα αυξημένες ανάγκες για καινούργιες εμπειρίες.
- Διεύρυνση του κοινωνικού φάσματος των χρηστών του μουσείου. Οι οικογένειες προέρχονταν από πολλά διαφορετικά κοινωνικά στρώματα και συνέθεταν μια πολυπολιτισμική ομάδα, γεγονός που εμπλούτισε τις εμπειρίες του προσωπικού του μουσείου και συνέβαλε στην έρευνα για τους τρόπους καλύτερης προσέγγισης αυτού του κοινού.
- Το μουσείο έγινε σημείο αναφοράς στη ζωή των παιδιών, ένα "παράθυρο στον κόσμο", όπως κατέγραψε μια μικρή ασθενής.

ενεργά στη διεκπεραίωση των λειτουργιών του Μουσείου, βοηθώντας στο συντονισμό, στην οργάνωση και στη διεξαγωγή των εκπαιδευτικών δραστηριοτήτων, στην υποδοχή των νέων επισκεπτών, στην καταμέτρηση και φύλαξη του υλικού (εικ. 2).

Η τελική αποτίμηση:

- Αύξηση του κοινού από άποψη γεωγραφικού μήκους και κοινωνικού εύρους.
- Γνωριμία με ένα κοινό άγνωστο μέχρι πρότινος στο Μουσείο. Η γνώση αυτή και η πείρα που αποκτήθηκε εμπλούτισε την έρευνά μας για το παιδί και δημιούργησε γερές βάσεις για τα επόμενα ταξίδια του Μουσείου. Π.χ., ένα χρόνο μετά, η δραστηριότητα "Ένας τουρίστας στην πόλη μου" πραγματοποιήθηκε στην Παλαιστήνη στα Αραβικά, στο πλαίσιο διεθνούς προγράμματος συνεργασίας του Ελληνικού Παιδικού Μουσείου, του Ελληνικού Ερυθρού Σταυρού και της Ερυθράς Ημισελήνου Παλαιστήνης.
- Δημιουργία δικτύου γνωριμιών και συνεργατών για μελλοντική αξιοποίηση.
- Σημεία αναφοράς στην ιστορία του μουσείου αλλά και στη ζωή κάποιων επισκεπτών. Πρόσφατα λάβαμε γράμμα γεμάτο αναμνήσεις και ευχαριστίες από παιδί που συμμετείχε στο πρόγραμμα στην Αλεξανδρούπολη!

Η πρόκληση:

Πώς μπορεί να διατηρηθεί η επικοινωνία και η συνεργασία με κοινό που βρίσκεται σε τόσο μεγάλη απόσταση; Η διατήρηση αλληλογραφίας με όσα παιδιά άφησαν τη διεύθυνσή τους και η ταχυδρομική αποστολή εκπαιδευτικού υλικού ήταν μια ενέργεια προσέγγισης του κοινού σε ατομικό επίπεδο, που όμως δεν μπορεί να γίνει σε μαζική κλίμακα. Η αποστολή μουσειοσκευών σε σχολεία και η μοιρασιά φορέα ανάγλυφα μια μεγαλύτερη μερίδα κοινού. Αναμφισβήτητα όμως ένα μόνιμο μουσειολεωφορείο (ή μουσειοπλοίο), που ταξιδεύει και επισκέπτεται ακόμα και τα πιο απομακρυσμένα μέρη της χώρας μας, είναι ο πιο αποτελεσματικός τρόπος για να εξασφαλιστεί μεγαλύτερη συμμετοχικότητα και αλληλεπίδραση με το κοινό.

Ελάτε να φτιάξουμε τον Οδηγό του Μουσείου

Το σχολικό κοινό αποτελεί το πιο σταθερό κοινό των περισσότερων μουσείων και είναι συνήθως αποδέκτης έτοιμων προγραμμάτων που το μουσείο προτείνει. Η πιο συχνή τακτική που τηρούν οι εκπαιδευτικοί που συνοδεύουν τα παιδιά είναι να αφήνουν αποκλειστικά στα χέρια των ανθρώπων του Μουσείου την εκπαιδευτική διαδικασία που λαμβάνει χώρα στο μουσείο. Μερικές φορές συνδέουν, κάπως "επιδερμικά", αυτό που συμβαίνει στο μουσείο με την καθημερινή εργασία στο σχολείο τους. Πώς όμως θα μπορούσαν να ενισχυθούν οι δεσμοί ανάμεσα στο μουσείο και το σχολείο και η συμμετοχή και η συνεργασία με τους δασκάλους να γίνει πιο ουσιαστική, πράγμα απολύτως επιθυμητό, δίνοντας την ευκαιρία στο σχολείο να επηρεάσει ή και να συμμετάσχει στο σχεδιασμό των προτεινόμενων υπηρεσιών;

Στο πλαίσιο της ενδυνάμωσης του ρόλου που παίζει το Παιδικό Μουσείο στην καθημερινή ζωή των ανθρώπων της γειτονιάς, αναπτύχθηκε τα τελευταία δύο χρόνια μια πρότυπη συνεργασία με ένα γειτονικό δημοτικό σχολείο, τη σχολή Χάλλ¹⁰. Το συγκεκριμένο έργο που αποφάσισαν από κοινού το προσωπικό του Μουσείου, οι διευθυντές και οι δασκάλες της Β' Δημοτικού της Σχολής Χάλλ ήταν η δημιουργία του Οδηγού του Παιδικού Μουσείου.

Τα παιδιά γνώρισαν το μουσείο με πολλούς διαφορετικούς τρόπους μέσα από επανειλημμένες επισκέψεις, ακόμη και σε ώρες που το μουσείο ήταν κλειστό στο υπόλοιπο κοινό. Παρατήρησαν, ζωγράρισαν, κατέγραψαν, έπαιξαν, διανυκτέρευσαν στο μουσείο και επεξεργάστηκαν τα στοιχεία και τις εμπειρίες που συνέλεξαν στην τάξη τους, συνδυάζοντάς τα συχνά με τα μαθήματα του αναλυτικού προγράμματος (εικ. 3). Η τελική μορφή του Οδηγού είναι διαδραστική, αφού ζητάει τη συμμετοχή του αναγνώστη με τρόπο ανάλογο με αυτόν που δούλεψαν τα παιδιά (εικ. 4).

Μερικές από τις διαπιστώσεις μας:

- Το Μουσείο λειτουργήσει σαν προέκταση της τάξης. Τα παιδιά, μέσα από τη συλλογή στοιχείων για τα εκθέματα, γνώρισαν έννοιες και θέματα με πρωτοποριακό τρόπο και είχαν την ευκαιρία να εργαστούν και να μάθουν σ' ένα πραγματικό περιβάλλον και όχι στο συμβατικό πλαίσιο μάθησης του σχολείου.
- Η τάξη λειτουργήσει σαν προέκταση του Μουσείου. Τα παιδιά αναμειγύθηκαν στην "παρασκηνακή" ζωή του Μουσείου, δουλεύοντας στην τάξη τους θέματα που αφορούν την οργάνωση και την επικοινωνία του μουσείου με το κοινό του.
- Ο συνεργατικός τρόπος σχεδιασμού του προγράμματος ήταν το κλειδί για να αφομοιωθεί το μουσείο στην καθημερινή ζωή της σχολικής κοινότητας. Η κατάρτιση της προσωπικής αναμνήσης στα δρώμενα δίνει στο μουσείο τον χαρακτήρα προσωπικού χώρου, όπου ο επισκέπτης δεν δέχεται παθητικά αλλά διαμορφώνει ενεργητικά το πλαίσιο της εμπειρίας του.

Μία αποτίμηση:

- Δημιουργία ουσιαστικής αμφίδρομης επικοινωνίας: Το Παιδικό Μουσείο γνώρισε τους χώρους του μέσα από τα μάτια των σημαντικότερων επισκεπτών του, των παιδιών. Τα παιδιά γνώρισαν το Παιδικό Μουσείο με μια άλλη, "εκ των έσω", διάσταση, πέρα από την απλή επίσκεψη.
- Ενίσχυση της αξίας του μουσείου στη ζωή των συμμετεχόντων: εκπαιδευτικοί και μαθητές βίωσαν το μουσείο ως χώρο αυτοέκφρασης και κοινωνικής συναστροφής. Το μουσείο αποτέλεσε πλέον γι αυτούς σημείο αναφοράς και σταθερό συνεργάτη ως προς τις εκπαιδευτικές και ψυχαγωγικές τους δραστηριότητες.
- Εφοδιασμός του κοινού με τρόπους έρευνας και ερμηνείας, τους οποίους μπορούν να εφαρμόσουν μόνοι τους σε επόμενες επισκέψεις σε μουσεία.

Η πρόκληση:

Η δημιουργία μιας τόσο στενής σχέσης συμβάλλει στην ουσιαστική εμπλοκή του κοινού στην καθημερινή ζωή του μουσείου και αντίστροφα. Είναι αλήθεια ότι τα προγράμματα προσέγγισης που βασίζονται σε μακρο-

χρόνια συνεργασία απαιτούν σημαντικό χρόνο και ενέργεια, κάτι που μπορεί να αποδειχθεί ιδιαίτερα απαιτητικό για το μουσείο. Η διατήρηση των δεσμών θα πρέπει να γίνεται με τρόπο που να επιτρέπει (και μάλιστα να ανοίγει το δρόμο για) να εξημερωθούν και άλλες ομάδες με ποιοτικά ανάλογο τρόπο. Το σχολείο που γίνεται στενός συνεργάτης του μουσείου γίνεται ταυτόχρονα καλός πρεσβευτής της αξίας των μουσείων στην ευρύτερη σχολική κοινότητα, προσφέροντας ένα μοντέλο συνεργασίας πάνω στο οποίο μπορούν να βασιστούν παρόμοια προγράμματα.

Επίμετρο

Τα προγράμματα προσέγγισης διαμορφώνουν ενεργητικό το προφίλ των επισκεπτών του μουσείου, φέρνοντας τα μουσεία σε επαφή με πολύ διαφορετικό κοινό και δυναμώνοντας τον κοινωνικό του ρόλο. Μέσα από τις παρουσιασμένες προγραμμάτων είδαμε την ποικιλία των προσεγγίσεων και έγινε (ίσως αντίληψη) η πρόκληση που εμπειρεύουν: ύστερα από την αρχική προσέγγιση του κοινού, πώς μπορεί να συνεχιστεί και να εδρασηθεί η επικοινωνία; Πώς μπορεί να διατηρηθεί ο ανοιχτός διάλογος με την κοινότητα;

Τα βραχυπρόθεσμα προγράμματα προσέγγισης εγκυμονούν τον κίνδυνο να μη φέρουν τα επιθυμητά αποτελέσματα ως προς την αφοσίωση του μουσείου στη ζωή της κοινότητας και αντιστρόφως, και μάλιστα δημιουργούν αυξημένες προσδοκίες από τη μεριά του κοινού, που, αν δεν ικανοποιηθούν, μπορεί να οδηγήσουν σε απογοητεύσεις και αρνητική συμπεριφορά. Ίσως το σχολείο ενός υπεύθυνου σε μουσείο της Φιλαδέφειας των Η.Π.Α., που συμμετείχε σε πρόγραμμα προσέγγισης με εθνικές κοινότητες της πόλης, να συνοψίζει με τον καλύτερο τρόπο την απάντηση στον προβληματισμό μας: "Όσο καλή σχέση και να έχει μια ομάδα με το μουσείο, αυτή η σχέση πρέπει και να διατηρηθεί. Χρειάζεται να γυρνάμε πίσω ξανά και ξανά αν επιθυμούμε να θυμόμαστε ο άνθρωποι ότι οι πολιτιστικά οργανισμοί έχουν πάντοτε διαθέσιμες υπηρεσίες γι' αυτούς"¹¹.

Σημειώσεις

1. Άρθρο 3 του καταστατικού του ICOM.
2. Dodd, J., Sandell, R., 1996. *Building Bridges: Guidance on Developing Audiences*. London: Museums and Galleries Commission.
3. James, R. C., 1991. "Could do better...". *Marketing Museums in a Multi-Ethnic Community*. Bromsgrove: West Midlands Area Museum Service.
4. Mathers, K., 1996. *Museums, Galleries and New Audiences*. London: Art and Society.
5. Mc Donald, S., 1992. "Your place or mine? Or are museums just for people like us?" *Social History in Museums* 19, 21-27.
6. Παρουσίαση αυτών των προγραμμάτων μπορεί να βρεθεί στις εξής πηγές:
 - Πρακτικά 4ου Περιφερειακού Σεμιναρίου "Μουσείο-Σχολείο" για Εκπαιδευτικούς Πρωτοβάθμιας και Δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης. ICOM, ΥΠΠΟ, ΥΠΕΠΘ: Ιωάννινα, 1994.
 - Πρακτικά 5ου Περιφερειακού σεμιναρίου "Μουσείο-Σχολείο" για εκπαιδευτικούς Αθίμας και Βίθιας εκπαίδευσης. ICOM, ΥΠΠΟ, ΥΠΕΠΘ: Καλαμάτα, 1997.
 - Περιοδικό Αρχαιολογία, τχ. 38, 1991, αφιερωμένο στις εκπαιδευτικές μουσειοσκευές.
 - Χριστουκιά, Σ. "Δώρο σημείο ποίημα ή ο κοινωνικός ρόλος του μουσείου". *Περ. Αρχαιολογία*, τχ. 57, 1995, σσ. 82-85.
 - 4. Το Παιδικό Μουσείο δημιουργήθηκε το 1994 (Κυδοθηναίων 14) και είναι αποτέλεσμα της συνεργασίας του μη κερδοσκοπικού σωματίου "Ελληνικό Παιδικό Μουσείο" και του Πολιτισμικού Οργανισμού του Δήμου Αθηναίων. Πριν από την ίδρυση του μουσείου και την απόκτηση μόνιμου εκθεσιακού χώρου, το σωματίο "Ελληνικό Παιδικό Μουσείο" διοργάνωνε ως επί το πλείστον εκπαιδευτικά προγράμματα μέσα στην ευρύτερη κοινότητα (άλλα μουσεία, αρχαιολογικοί χώροι, κρηνοστάσια, σχολεία κ.α.), με στόχο να προσεγγίσει το κοινό και να διερευνήσει τις ανάγκες του. Έτσι δημιουργήθηκε μια πολυπληθής βάση δεδομένων για το σχεδιασμό του Παιδικού Μουσείου, που αποτελεί ακόμη και σήμερα τη μαγιά για πολλές δράσεις του μουσείου μέσα στην κοινότητα.
5. Η πιο παραδοσιακή τάση περιλαμβάνει δραστηριότητες που πραγματοποιούνται εκτός του κτηρίου, αντικαθιστών την επίσκεψη και προωθούν την ιδέα του μουσείου ως μιας ανοικτής και εύκολα προσβάσιμης πηγής πληροφοριών και εμπειριών για την κοινότητα. Η δεύτερη τάση συμβάλλει στην ανάπτυξη σταθερού κοινού με τη δημιουργία προγραμμάτων που απευθύνονται κυρίως σε ομάδες που δεν επισκέπτονται συχνά το μουσείο, με στόχο να τις μετατρέψουν σε αυτόνομους χρήστες και να τις κάνουν να νιώσουν ότι το μουσείο είναι ένας χώρος που τους άγγιζει και τους αφορά. Αυτή η μορφή προσέγγισης περιλαμβάνει δραστηριότητες εκτός, αλλά αποδοτικές και εντός, του μουσείου. (Kalassopoulou, D., 1998. *Long-term partnerships in outreach programmes*. Unpublished MA thesis, University of Leicester, 3).
6. Χρόνος Υλοποίησης: Ιανουάριος-Ιούνιος 1997.
7. Το εκπαιδευτικό πρόγραμμα "Φυσολιές" έχει στόχο την εξερεύνηση των παιδιών με αρχές της φυσικής (επιφανειακή τάση, αρχή της ελαστικής ενέργειας) και με την τέχνη (κρέμα, σχήμα, σύνθεση) μέσα από το παιχνίδι και τον πειρατισμό με το νερό και το σαπούνι.
8. Μεικτές παραπτώσεις υπάρχουν στις εξής πηγές:
 - Πρακτικά 4ου Περιφερειακού σεμιναρίου "Μουσείο-Σχολείο" για εκπαιδευτικούς Αθίμας και Βίθιας εκπαίδευσης. ICOM, ΥΠΠΟ, ΥΠΕΠΘ: Ιωάννινα, 1994.
 - Bagchi, S.K., 1993. "Mobile science exhibitions: Indian experience". ICOM 14, 44-45.
 - Plant, A., 1992. "Expression and engagement". *Journal of Education in Museums* 13, 12-15.
 - Whitcroft, P., Haselden, N., 1992. "A moving experience". *Museums Journal* 52 (11), 24-25.
 - 9. Χώρος διεξαγωγής: Δέκα πόλεις της Ελλάδας (Χανιά, Ηράκλειο, Πάτρα, Καλαμάτα, Περαία, Ιωάννινα, Λάρισα, Αλεξανδρούπολη, Θεσσαλονίκη, Αθήνα).
 - Χρόνος Υλοποίησης: 13 Μαρτίου-13 Απριλίου 1997.
 - 10. Χώρος διεξαγωγής: Παιδικό Μουσείο, Σχολή Χίλλ.
 - Χρόνος υλοποίησης: Ιανουάριος 1997-Δεκέμβριος 1998.
11. Hamilton-Sperr, P. (ed.), 1992. *Museums in the Life of a City. Final report 1987-1992*. Philadelphia: A.A.M., 42.

Open Dialogue With the Community: A Greek Proposal to the Outreach Programmes

Despoina Kalassopoulou

The outreach programmes comprise activities inside and mainly outside the museum, which aim to consolidate the dialogue with the community and to offer services to an isolated, as regards place or ideas, public. By providing the museum a contact with a very diversified public, they shape energetically the visitors' profile and strengthen the social role of the museum.

The article presents three different outreach programmes, developed by the Greek Children's Museum: "The Children's Museum in the Hospital" and the "Coloured Route", which the museum presented in ten different Greek cities, functioned as a dynamic opening to a new public and expanded the museum's services to other areas. The last programme – "Join Us to Construct the Museum's Guide" – invigorated the relations with an already existing public, through a series of activities inside and outside the museum premises. And most important, it offered children the chance not only to get acquainted with the "behind-the-scenes" museum, but also to contribute to its function.

The variety of approaches and also the challenge they comprise became obvious through the presentation of the fore mentioned programmes: apart from the public's response, the museum has to find ways for retaining its contact and dialogue with the community, in order these two partners to create an essential and life-long relation between them.